

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

מאורות

בס"ד

גיליון 1 תשע"ה
חספר 573

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

אשת חיל

אשת חיל (משלי לא, י-לא) – מ-א' עד ת'¹

אֶשֶׁת-חַיִּל מִי יִמָּצָא בְּטַח בָּהּ לֵב בְּעֵלָהּ גִּמְלָתָהּ טוֹב וְלֹא-רָע	וְרוּחַ מְפִינִים מִכָּרָה וְשָׁלָל לֹא יִחָסֵר כֹּל יָמֵי חַיֶּיהָ
דִּרְשָׁה צָמָר וּפְשָׁתִים הִיָּתָה פְּאֻנִיּוֹת סוֹחֵר וְתַקְּסָם בְּעוֹד לָלֶחֶם	וְתַעֲשֶׂה בְּחָפְזָהּ כָּפִיתָה מִמָּוֶה וְתִבְרָא לְחֶמְדָּה וְחָק לְנַעֲרֹתֶיהָ
זָמְמָה שָׂדֶה וְתִקְחָהּ חֶגְרָה בְּעוֹז מוֹתְנֶיהָ וְתִצְמָץ זְרַעוֹתֶיהָ טָעְמָה כִּי-טוֹב סִחְרָה יָדֶיהָ שֶׁלַּחָהּ בְּכִישׁוֹר כָּפָה פְּרִשָּׁה לְעִנִּי	מִפְּרִי כָפִיתָה נָטְעָה כֶּרֶם וְזָרְעוֹתֶיהָ לֹא-יָכֶזֶה בְּלִילָה נֶגְרָה וְכַפֶּיהָ תִּמְכּוּ פֶלֶךְ יָדֶיהָ שֶׁלַּחָהּ לְאַבְיוֹן
לֹא-תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלָה מִרְבָּדִים עֲשֵׂתָהּ-לָהּ נוֹדַע בְּשָׁעָרִים בְּעֵלָה סָדִין עֲשֵׂתָהּ וְתִמְכֹּר	כִּי כָל-בֵּיתָהּ לְבָשׁ שָׁנִים שֶׁשׁ וְאַרְבָּעֵי עָשָׂר בְּשָׂבָתָהּ עִם-זִקְנֵי-אֶרֶץ וְחִגּוֹר נִתְּנָה לְכַנְעָנִי
עַז-וְהֶדֶר לְבֹשֶׁתָּהּ פִּיהָ פִּתְחָהּ בְּחִכְמָהּ וְתוֹרַת חֵסֶד עַל-לְשׁוֹנָהּ צוֹפֶנֶה הַלִּיכוֹת בֵּיתָהּ	וְתִשְׁחָק לְיוֹם אַחֲרוֹן וְלָחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכַל וְלָחֶם וְיִהְיֶה לָּהּ וְאֶת עֲלִיתָהּ-עַל-פֶּלֶךָ אִשָּׁה יָרְאֵת-ה' הִיא תִתְהַלֵּל וְיִהְיֶה לָּהּ בְּשָׁעָרִים מַעֲשֵׂיהָ
קָמוּ בָנֶיהָ וַיֵּאֲשְׁרוּהָ רְבֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִּל שָׁקָר הָחוֹן וְהַכֵּל הַיָּפִי תִּנְנוּ-לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ	

השיר נתחם על ידי אקרוסטיכון, שמלבד היותו סימן לזיכרון (רמ"ק), הוא מהווה ביטוי ספרותי לשלמות: "כשם שנתן הקב"ה תורה לישראל בעשרים ושנים אותיות כך הוא משבח הנשים הכשרות בעשרים ושנים אותיות" (ילק"ש תתקסד). החלוקה לששה בתים מתבצעת על-ידי מוטיב הנתניה החותם את כל בתי השיר. השורש "נתן" מופיע בחתימת הבתים הזוגיים, ואילו בחתימת הבתים האי-זוגיים מופיעים פעלים נרדפים לנתניה ולהעניקה: "גמל", "פרש", "שלח" ו"צפה". מוטיב הנתניה וההעניקה מודגש גם על-ידי צמד המילים המנחה "כף-יד" המופיעות יחדיו שבע פעמים. צמד זה הוא צמד נרדפים קבוע בשירה המקראית (יר' טו, כא; תה' עא, ד; שם יח, א; ועוד).

מושאי הנתניה של האישה מסודרים בסדר סימטרי לאורך בתי השיר:

בית א' – בעלה
בית ב' – ביתה
בית ג' – עני
בית ד' – כנעני
בית ה' – ביתה
בית ו' – בעלה

במחצית הראשונה של השיר, מעגל הנתניה הולך

מבנה זה, של נתניה ההולכת וגוברת, שלאחר מכן שוב הולכת ומצטמצמת, באה לידי ביטוי גם במספר הפעלים המיוחסים לאשת-החיל בבתי השיר השונים. מעקב אחר הפעלים מורה על מספר הולך וגובר של פעלים עד אמצע השיר. לאחר מכן מספר הפעלים הולך ומתמעט. שלושת הפעלים בבית החמישי: "ותשחק", "פיה פתחה" ו"צופיה" שונים מקודמיהם בכך שהם מתבצעים רק על ידי שני האיברים הפה והעין. זאת בניגוד לפעלים הקודמים המורים על פעילות אינטנסיבית של כל רמ"ח איבריה של האישה. בבית זה, החמישי, זה שלפני האחרון, מצטיירת אישה היושבת במקומה ומסתפקת בצפיה ובדיבור. בבית האחרון – אפילו פעילות מועטת זו נעדרת. זה הבית היחיד שבו הסובבים אותה הם הפועלים, כלפיה. מבנה זה רומז כי השיר מתאר את מחזור חייה של האישה (יעקובסון, נתיב בינה ב', 121) מהיותה רעה צעירה לבעלה, המשך בהפיכתה לאם ולמנהלת משק בית ועד להושטת יד גם לחברה החיצונית. לעת זקנתה שוב מתכנסת האישה רק לענייני ביתה ומסתפקת בצפיה-השגחה ובמתן עצה טובה בפיה. הבית האחרון רומז לעת סילוקה מן העולם. רמזים לסוף זה מצויים כבר בביטויים המשובצים בבתי השיר המוקדמים יותר: "כל ימי חייה", "ותשחק ליום אחרון". מתאים אם כן המנהג לומר שיר זה כהספד בהלווייתה של אישה.

המבנה שהוצע, הפורש את מפעלה ומעלותיה של אשת החייל מצעירותה ועד זקנתה מהווה סיום נאה לספר הבא להדריך את האדם בדרך הישר מנעורו ועד זקנתו, בבחינת: "חנך לנער על פי דרכו – גם כי יזקין לא יסור ממנה" (כב, ו).

מבנה זה גם תואם ומחזק את מגמת האקרוסטיכון בשיר; כשם שהאקרוסטיכון פורט את שבחי האישה מ-א' עד ת', ובכך מביע את שלמותה, כך מבנהו הכיאסטי של השיר פורס את מעלותיה של אשת החייל במהלך כל חייה ובכך מביע אף הוא את שלמותה – מ-א' עד ת'.

ד"ר מרים סקלרץ

מרכזת תואר שני לנשים בהוראת מקרא וספרות חכמים

¹ להרחבה ראו: מ' סקלרץ, "אשת חיל" (משלי לא) – מבנה ומשמעות", **בית מקרא** נח, א (תשע"ג), 106–119.

השירה שבמשפט ובתיקון העולם

על פי ספרו של הרב אליעזר קשתאל "בנפש השבת",
ועל פי שיעורו של הרב ערן טמיר "הרנינו גויים עמו"

בפרשת האזינו אנחנו שרים שירה – שירת האזינו. היא כתובה כשירה, אך למעשה במעקב אחר תוכנה רואים כי רובה אינו מרנין לב. הפרשה עוסקת באריכות בדין האלוהי הנוקב, כלפי עם ישראל ואומות העולם. הציר המרכזי של הפרשה הוא שהאלוקים הוא צדיק וישר העושה משפט על חטאי ישראל והאומות, ובכל זאת אנחנו קוראים לזה שירה. יש משהו במשפט האלוהי הנוקב הממלא אותנו שירה. "שמעה ותשמח ציון", שמחה גדולה בעולם. למה? "למען משפטך ה'". המשפט האלוהי גורם לנו לשמחה ולשירה. יש במשפט האלוהי אותה תביעה בלתי פוסקת להתקדמות. יש בו דרישה לאי השלמה עם החסרונות, לחוסר ויתור כלפי השפלות המוסרית. אין דבר המשמח יותר את האדם מהתיקון של חיי המוסר, של חיי הנפש ושל חיי החברה ומצב האנושות. התיקון הזה הוא בלתי מתפשר, הוא דוחף קדימה וכולו תוצר של המשפט האלוהי.

לא קל לעמוד במשפט, אבל אשרינו מה טוב חלקנו שאנחנו עומדים מדי שנה במשפט, 'המלך המשפט'. המשפט הנוקב הזה גורם לנו להתחדש משנה לשנה, גורם לנו לנוע, לשוב, גורם לנו אותה התקדשות והיטהרות שיש בה הרבה מתיקות והרבה סיפוק נפשי.

דווקא ביום המשפט, ביום הדין, אנחנו נטבול תפוח בדבש. המשפט הזה הורד עד תהום, יש בו דבש מתוק שמשמח את הלב ויוצר טעם מחודש לחיים האלוהיים כאן עלי אדמות. אנחנו מאושרים על ההכרח האלוהי לתקן, לעמוד, לנוע קדימה. "אשרי העם שככה לו", "אשרי העם יודעי תרועה". אשרי העם ששמח לעמוד נוכח המשפט האלוהי. עם ששמח לתבוע מעצמו להאזין, לשמוע להשתפר. בסופו של דבר זו שמחת האנושות כולה, רננה כללית במציאות באה כשהצדק

האלוקי מתגלה ללא פשרות. ניתן להרחיב עניין זה בהתבוננות בסיומה של הפרשה. לאורך הפרשה רואים כי השירה עוסקת בהופעת ה' על ציר ההיסטוריה – הסתר י-ה בתוך המציאות. השירה מתחילה בבריאת העולם ובאבות וסיומה – "הרנינו גויים עמו, כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו וכיפר אדמתו עמו". השירה מתחילה בסדר הבריאה והופעת האנושות, דרך מרכזיות של ישראל. מהלך ההיסטוריה הנו תהליך ארוך ומורכב. יש כל כך הרבה קשיים וצרות ומשברים. האדם חוטא ונופל פעמים רבות כל כך, והתהליך הזה יכול להביא לייאוש. אך אומר לנו הפסוק האחרון – "הרנינו גויים עמו". לעתיד לבוא בידוע כי הגויים ישבחו את ישראל. במה יבוא לידי ביטוי השבח? ה' יקום את דמם של ישראל מידי הגויים ששפכו את דמנו, גם ברמה הפיזית המעשית הגלויה, וגם ברמה התרבותית הרוחנית. הגויים יגיעו להכרה פנימית וירננו וישבחו את אלוהים על כך שנוקם בהם. מדוע?

מהי נקמה? אומר הרב הירש כי נקמה היא מלשון קום – קימה. לאורך כל ההיסטוריה ישנם ערכים ואידאליים שעם ישראל צריך להופיע אתם, ערכים שהלכו והתמססו, ומהלך ההיסטוריה, מהלך ארוך מורכב ומפותל, מהותו היא לקומם, להקים אותם ערכים. לעתיד לבוא אפילו הגויים יכירו באותם ערכים, יבינו את עומק מהותם וחשיבותם ומתוך כך ירננו וישבחו את ישראל. על ידי זה שהקב"ה ינקום בהם, יביא לקוממיותם על ידי קוממיות עם ישראל.

המשפט האלוהי שיופיע בעולם דרכנו ויביא לעתיד לבוא לתיקונו, מעורר אותנו לשירה ולשמחה, ואפילו הגויים יגיעו ל"הרנינו גויים עמו, כי דם עבדיו יקום...". קוממיותו של העולם על ידי המשפט האלוהי שילך ויופיע היא מהות השירה, מהות הרננה.

אודיה זמיר

סטודנטית בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל ולהיסטוריה

בכל דרכיך דעהו

בשבילי הקודש והחול בחינוך ובחיים

הרה מתניה ידיד

מרכז תחום החינוך האמוני

בתיאור בריאת האדם כותבת התורה, "ויצר ה' אלוהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים". כבר מתחילת יצירתו של האדם ניכר המתח בין עפר האדמה ובין נשמת החיים. שתי יצירות שונות וכמעט הפוכות בשאיפותיהן ותכונותיהן ובכל זאת האדם שלם רק כאשר קיימות בו שתי התכונות הללו – העפריות והנשמתיות. אין חיים ללא גוף ואין חיים ללא נשמה. הקודש והחול חוברים יחד ליצירה מופלאה ששמה אדם, אך המתח הזה אינו מושלם בבריאת האדם; הוא הולך ומשתלם לאורך כל חייו של האדם והמאבק היוצר הזה מחולל נפלאות הן בחול הן בקודש; החול מתעלה והקודש מתגלה.

גם בחיי היום-יום האתגר של חיבור העפר והנשמה יחד אינו פשוט ויוצר אתגרים מורכבים. עד כמה להקדיש לחיי הגוף ועד כמה לחיי הנשמה? האם להקדיש זמן רב ללימודי חול? האם לפתח קריירה שאינה קשורה כלל לעולם של קודש? האם לנגן ולטייל נחשבים לקודש או לחול? פעמים רבות אנו מוצאים שהגבולות אינם ברורים דיים ואולי מוטב שכן. כשאנו יושבים סביב שולחן השבת, אוכלים וקוראים לזה עונג שבת אנו מטשטשים את גבולות הקודש והחול. כבר כתבו רבותינו שיכולים שני אנשים לשבת יחדיו סביב אותו שולחן, לאכול את אותם המאכלים, האחד מתקן עולמות באכילתו והשני מתקן את כִּסְאוֹ. כך גם בבית המקדש חז"ל משתמשים בביטוי "כזהנים אוכלים ובעלים מתכפרים". החוטא שמביא קרבן לבית המקדש יודע שבסוף התהליך הכזהנים יאכלו חלק מבשר הקרבן וכך הוא יקבל את כפרתו. זהו תהליך של עבודה רוחנית הקשורה בתשובה עם פעילות גשמית שעניינה אכילה. כידוע, המצווה הראשונה שנצטווה אדם הראשון הייתה "מכל עץ הגן אכל תאכל". זה הציווי הראשון בעולם מהבורא אל ברואו, "תאכל". הפלא הזה של אכילה, שיש בו קִמְד של מצווה, קיים בליל פסח באכילת המצה ובסוכות באכילה הראשונה בסוכה. כולנו מקדשים ומחברים כך קודש וחול.

במהלך השנה נעסוק באתגר של הקודש והחול והחיבור ביניהם כמו גם ההבדלה הנדרשת. כאשר אנו עוסקים בעולם של חינוך שיש בו הרבה צורך הן בחיבור הן בהבדלה, וביכולת לעסוק בקודש בכל עומקו אך לדאוג לא להזניח את צורכי החול, נעמיק ונלמד יחד את הנושא ונגלה את שבילי הקודש והחול בחינוך ובחיים.